

Bp dr hab. Artur Grzegorz Miziński
Sekretarz Generalny Konferencji Episkopatu Polski
Skwer kard. Stefana Wyszyńskiego, 6
01-015 Warszawa

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Zuzanny Maj pt. *Sakrament chrztu w uchwałach polskich synodów w latach 1999-2017*, Warszawa 2018 (mps, ss. 258), napisanej na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Janczewskiego, w odpowiedzi na uchwałę Rady Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 16.10.2018 roku.

1. Ocena tematu i celu pracy

Po swoim zmartwychwstaniu Jezus pozostawił Apostołom nakaz: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem” (Mt 28, 19-20). Wierni temu poleceniu rozpoczęli misję, która będzie trwać, aż do powtórnego przyjścia Chrystusa. Zgodnie z nauczaniem Kościoła „chrzest święty jest fundamentem całego życia chrześcijańskiego, bramą życia w Duchu (*vitae spiritualis ianua*) i bramą otwierającą dostęp do innych sakramentów. Przez chrzest zostajemy wyzwoleni od grzechu i odrodzeni jako synowie Boży, stajemy się członkami Chrystusa oraz zostajemy wszczepieni w Kościół i stajemy się uczestnikami jego posłania” (KKK, n. 1213). Sakrament chrztu stanowi bramę do pozostałych sakramentów, gdyż nikt, kto nie został ochrzczony, nie może być dopuszczony do innych sakramentów (zob. KPK 1983, kan. 849). Ważnie może go przyjąć tylko człowiek nieochrzczony - dziecko lub osoba dorosła (zob. KPK 1983, kan. 97 § 2; kan. 852 § 1; kan. 852 § 2; kan. 864, kan. 865).

Przepisy regulujące sprawowanie sakramentu chrztu zostały zawarte w kan. 849-878, KPK 1983. Chrztu należy udzielać z zachowaniem obrzędu zawartego w księgach liturgicznych, jaki został ustalony zgodnie ze wskazaniem określonymi w Konstytucji o liturgii świętej (SC, n. 66-69) i zatwierdzony przez kompetentną władzę kościelną. W przypadku naglącej konieczności wystarczy zachować tylko to, czego wymaga się do ważności sakramentu (zob. KPK 1983, kan. 850).

Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła tłumaczenie księgi liturgicznej *Obrzędy chrztu dzieci według rytuału rzymskiego*, potwierdzone przez Kongregację ds. Kultu Bożego w dniu 14.10.1970 r. (Prot. Nr 3304/70). Księga ta wraz z instrukcją duszpasterską KEP z 1975 r. *O udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom* stanowią obowiązujący w Kościele w Polsce, odnowiony obrzęd chrztu. W tym co się odnosi do chrztu dorosłych, Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła w dniu 12.12.1985 r. polskie tłumaczenie *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Zyskało ono *recognitio* właściwej Kongregacji w dniu 7.03.1986 r. (Prot. 326/86). *Obrzędy* te zostały uzupełnione przez ww. Konferencję *Instrukcją dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, z dnia 9.05.1989 r.

Kościół, otrzymawszy misję głoszenia Ewangelii i udzielania chrztu, już od pierwszych wieków chrzczył nie tylko dorosłych, lecz także niemowlęta. Zawsze bowiem uważał, że według słów Pańskich: „Jeśli się ktoś nie odrodzi z wody i z Ducha Świętego, nie może wejść do królestwa Bożego” (J 3, 5) dzieciom nie należy odmawiać chrztu, ponieważ chrzci się je w wierze tego właśnie Kościoła, wyznawanej publicznie przez rodziców, przez chrzestnych i przez innych uczestników. Osoby te reprezentują zarówno Kościół lokalny, jak i całą społeczność świętych i wierzących, Kościół Matkę, bo ona cała rodzi wszystkich i każdego z osobna (por. Św. Augustyn, List 98, 5: PL 33, 362).

Wychowanie chrześcijańskie, do którego dzieci mają prawo, zmierza do tego, by stopniowo doprowadzać je do poznania planu Bożego w Chrystusie tak, by w końcu same mogły potwierdzić wiarę, w której zostały ochrzczone. Potrzeba więc wielkiej troski i zaangażowania rodziców, aby ich dzieci były wychowywane w wierze, w której zostały ochrzczone. Stąd też do godziwego sprawowania chrztu dziecka wymaga się: zgody rodziców (lub przynajmniej jednego z nich) lub

opiekunów prawnych, oraz uzasadnionej nadziei, że dziecko będzie wychowane po katolicku (por. KPK 1983, kan. 868 § 1).

W przypadku osoby dorosłej powinna ona wykazać wolę przyjęcia chrztu oraz być odpowiednio pouczona o prawdach wiary i obowiązkach chrześcijanina, jak również o konieczności żalu za grzechy. Ponadto musi być przygotowana poprzez przejście poszczególnych stopni wtajemniczenia sakramentalnego (katechumenat) (por. KPK 1983, kan. 865 § 1).

Co do zasady miejscem chrztu powinien być kościół bądź kaplica. Osoba dorosła powinna przyjąć chrzest we własnym kościele parafialnym, natomiast dziecko w kościele parafialnym swoich rodziców (por. KPK 1983, kan. 857). Zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter i diakon. W przypadku gdy zaistnieje przeszkoda w udzieleniu chrztu przez szafarza zwyczajnego lub jest on nieobecny, sakramentu może godziwie udzielić katechista albo inna osoba do tego wyznaczona przez biskupa diecezjalnego. W sytuacji wyjątkowej chrztu może udzielić każda osoba mająca właściwą intencję, czyli taka, która chce czynić to, co czyni Kościół. Dlatego też istotne jest przypominanie warunków niezbędnych do ważnego i godziwego udzielania i przyjmowania chrztu świętego (por. KPK 1983, kan. 861 § 1-2).

Tytuł recenzowanej dysertacji „Sakrament chrztu w uchwałach polskich synodów w latach 1999-2017” wskazuje jednoznacznie na zasadnicze zagadnienia, będące przedmiotem przeprowadzonych badań. Za podstawę do określenia cezury czasowej podjętych badań naukowych, Autorka wzięła zakończenie II Polskiego Synodu Plenarnego w 1999 roku, co pozwoliło na włączenie do rozważań synodów zakończonych w latach 1999-2000 (s. 11), czyli jeszcze przed promulgacją dokumentów synodu plenarnego (25.01.2001 r.). Tematyka podjęta w dysertacji jest aktualna i pożyteczna, jako że chrzest będący „bramą sakramentów” wymaga wyjątkowej troski, tak ze strony Kościoła powszechnego, jak i, a może przede wszystkim, Kościoła lokalnego. To właśnie na pasterzach Kościoła lokalnego szczególnie spoczywa staranie o zachowywanie przepisów pozwalających na ważne i godziwe przyjęcie widzialnych znaków niewidzialnej łaski Bożej.

Pewnym *novum* i oryginalnym wkładem Autorki w rozwój opracowań z zakresu prawa kanonicznego w Polsce jest synteza rozważań z zakresu dwóch gałęzi

prawa kanonicznego, którymi są posługa uświęcania oraz hierarchiczny ustrój Kościoła.

Celem, jaki stawia sobie Doktorantka w ocenianej dysertacji, jest „ukazanie regulacji prawnych poczynionych w wybranych polskich archidiecezjach oraz diecezjach i odnoszących się do pierwszego sakramentu” (s. 10). Aby dać odpowiedź na tak postawioną tezę, Autorka, już we wstępie, stawia następujące pytania badawcze: „czy Kościoły partykularne wprost opierają swoje ustawodawstwo na powszechnych aktach prawnych? Jeżeli tak, to w jakim zakresie? Czy w dokumentach synodalnych występują swoiste uregulowania nie mające źródła w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 r., a jeśli tak, to jakie?” (s. 10).

Bardzo aktualne zagadnienia, będące przedmiotem ocenianej dysertacji, zostały przez Doktorantkę rzetelnie przeanalizowane i usystematyzowane w oparciu o bogaty materiał źródłowy i obszerną literaturę przedmiotu.

2. Ocena wykorzystania źródeł i literatury

Bibliografia została przygotowana starannie, zestawiona w sposób usystematyzowany z podziałem na źródła i literaturę. Wśród źródeł wyróżniono prawo powszechne (s. 225-228) oraz prawo partykularne (s. 229-238). Pozycje bibliograficzne w poszczególnych kategoriach ułożone są alfabetycznie według nazwiska autora. Wydaje się jednak, że jeśli chodzi o źródła, bardziej czytelny byłby podział według hierarchii źródeł prawa.

W części obejmującej pozycje z zakresu prawa powszechnego Autorka zamieściła m.in.: *Codex Iuris Canonici* z 1917 r., *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 r., *Katechizm Kościoła Katolickiego*, dokumenty soborowe, papieskie, Stolicy Apostolskiej. Istotnymi źródłami w niniejszej pracy są księgi liturgiczne: *Obrzędy chrztu dzieci według rytuału rzymskiego* i *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Zasadniczą bazę źródłową prawa partykularnego wykorzystaną w dysertacji stanowią dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego oraz dokumenty dwudziestu dwu synodów diecezjalnych. Z pewnością błędem jest umieszczenie w części źródeł prawa partykularnego *Pisma Świętego* (s. 235).

Bibliografia, oprócz źródeł prawa powszechnego i partykularnego, składa się ze 183 pozycji literatury związanej z tematem dysertacji (s. 239–258). Większość z nich stanowi literatura polskojęzyczna, są jednak również pozycje w języku włoskim, angielskim i łacińskim. Literatura przedmiotu została odpowiednio dobrana i zastosowana. Zastrzeżenie budzić może fakt umieszczenia w spisie literatury odnośnika do strony internetowej (s. 244, 248), gdyż powszechną praktyką jest wyodrębnianie netografii.

Wykorzystana w dysertacji bogata bibliografia świadczy o dogłębnym poznaniu tematu i erudycji Autorki, a także o umiejętności systematyzacji analizowanego materiału badawczego.

3. Metoda badawcza

Zgodnie z postawionym celem badawczym i wynikającą z niego konstrukcją pracy, Autorka w swej rozprawie posłużyła się następującymi metodami naukowymi: porównawczą, dogmatyczno-prawną oraz historyczną (s. 12). Prezentacja omawianego zagadnienia na tle historycznym uzasadnia zastosowanie metody historycznej, a konieczność dokonania analizy licznych aktów prawnych oraz zestawienie przepisów w nich zawartych domagała się zastosowania kolejnych dwóch wyżej wspomnianych metod. Wymienione zatem metody w opracowaniu zagadnienia określonego tematem pracy są poprawne i posługiwanie się nimi nie budzi zastrzeżeń.

4. Ocena formalnej konstrukcji pracy

Zasadniczy korpus rozprawy poprzedza spis treści (s. 2-5) oraz wykaz skrótów (s. 6). Bogatą treść dysertacji, złożoną z czterech rozdziałów, spinają jakby w klamry: wstęp i zakończenie. Całość dopełnia bibliografia (s. 225–258).

Podział dysertacji na cztery rozdziały jest uzasadniony, logiczny i pozwala na wyczerpujące przedstawienie zawartej w tytule problematyki. Na końcu każdego z rozdziałów Autorka zamieściła podsumowania. Znajdują się w nich nie tylko rekapitulacja rozważanych kwestii, ale także wnioski.

Praca napisana jest językiem poprawnym. Strona edytorska dysertacji także zasługuje na uznanie. Uchybienia interpunkcyjne występują incydentalnie, co wskazuje na staranne przygotowanie i dokładną korektę tekstu. Należy również podkreślić bogactwo przypisów tak źródłowych, jak i odwołujących się do literatury, nie tylko polskojęzycznej. Powyższe uwagi wskazują, że Doktorantka wykazała się szeroką znajomością poruszanej problematyki, a także pracowitością oraz elegancją stylu i kultury twórczej.

Nie można jednak nie wspomnieć o pewnych niedociągnięciach w omawianym obszarze. I tak, stosowanie w języku prawniczym pojęcia „zapis” zamiast „przepis” nie stanowi dobrej praktyki (s. 31, 41, 84, 95, 103, 130, 131, 135, 139, 160, 223, i inne). W tekście zdarzają się drobne błędy, pominięcia czy literówki, jak np. *Kodeku* zamiast *Kodeksu* (s. 210), koniczności, zamiast konieczności (s. 127), zgonie, zamiast zgodnie (s. 198), „Myszy św.” zamiast Mszy św. (s. 114), w przyp. 561 otwarty cudzysłów, ale brak zamknięcia, na s. 49 – „w r1962”, brak jednolitości w sposobie zapisywania nazwy dokumentu soborowego: w tekście na s. 98 jest *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravissimum educationis*, natomiast w przypisie 403 *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravissimum Educationis*. W rozprawie użyte jest również określenie *Kodeks* Jana Pawła II (np. s. 186, 194). Niestety jest ono nieprecyzyjne, ponieważ zarówno KPK 1983, jak i KKKW były promulgowane przez Jana Pawła II.

Drobne niedopatrzenie występuje na s. 252 w bibliograficznym opisie pozycji *Sakrament chrztu i bierzmowania w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego (1991-1999)* autorstwa ks. Dariusza Zbigniewa Skroka, gdzie podana została s. 18, tymczasem artykuł ten, w przywołanym dziele zbiorowym, znajduje się na stronach od 16 do 24.

Niestety zauważa się także brak jednolitości w wykorzystywaniu skrótów wprowadzonych w „Wykazie skrótów” na s. 6 dysertacji. Wprowadzenie skrótu w wykazie skrótów powoduje, że nie ma potrzeby opisywania go ponownie w przypisach rozprawy, co niestety Autorka czyni w przypisach zamieszczonych we „Wstępie” (przyp. 1, 2, 5). Pomimo tego, iż skrótów jest niewiele, w tekście zasadniczym oraz w przypisach nie są one dostatecznie wykorzystane. W większości sytuacji Autorka – podając numery kanonów – zamiast skorzystać z wprowadzonych

skrótów (KKKW, KPK 1917, KPK 1983), wpisuje pełne tytuły Kodeksów (np. s. 9, 34, 39, 81, 85, 105, 106, 110, 129, 132, 134, 157, 160, 184, 190, 191, 211, i inne), czy też stosuje jedynie termin „Kodeks”, bez określenia jaki (np. s. 33, 78, 87, 91, 97, 116, 121, 122, 127, 130, 135, 145, 156, 159, 190, 198, 218, i inne), lub podaje jedynie kanon, co czasami może wzbudzać wątpliwości, do którego Kodeksu Autorka się odnosi (np. s. 34, 35, 84, 94, 116, 117, 138, 152, 159, 163, 166, 168, 170, 176, 179, 188, 199, 200, 212, i inne).

Nieliczne, wyrażone wyżej uwagi krytyczne w niczym nie pomniejszają wartości ocenianej rozprawy, a raczej są wskazaniem do wzięcia pod uwagę w perspektywie ewentualnej publikacji dysertacji.

5. Treść pracy i osiągnięcia badawcze

We wstępie (s. 7-14) czytelnik napotyka oczekiwane zwykle w tym miejscu informacje, a więc zasadniczy problem dysertacji oraz jej cel, wskazanie metody badań i płaszczyzny źródłowej, wreszcie uzasadnienie przyjętego schematu.

Zasadniczy korpus pracy składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym rozdziale dysertacji zatytułowanym *Synodalność w Kościele* (s. 15-71) Autorka zawarła rozważania dotyczące procesu kształtowania się synodalności zarówno w Kościele powszechnym, jak i w Kościele, który jest w Polsce. W logiczny sposób, poczynając od wyjaśnienia terminu „synodalność”, poprzez przejawy synodalności w rzeczywistości świeckiej oraz w Kościele na Wschodzie i Zachodzie, przeanalizowała fenomen synodalności w ujęciu historycznym, aż do czasów Soboru Watykańskiego II i w późniejszych dokumentach Kościoła wraz z Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1983 r. i Instrukcją *De Synodis dioecesanis agendis* z 1997 r. Istotną część niniejszego rozdziału stanowi przytoczenie i opatrzenie komentarzem aktualnie obowiązujących przepisów.

Druga część niniejszego rozdziału to prezentacja, na tle odnowionych struktur Kościoła katolickiego w Polsce, synodów, które odbyły się w archidiecezjach i diecezjach w zakreślonym przez Doktorantkę przedziale czasowym. W tej części nie zabrakło też odniesienia do II Polskiego Synodu Plenarnego i zaprezentowania

krótkich opisów struktury statutów promulgowanych po oficjalnym zamknięciu zgromadzeń synodalnych.

Rozdział drugi zatytułowany *Sprawowanie sakramentu chrztu* (s. 72-125) został poświęcony istocie tego sakramentu, poczynając od definicji, aż po przepisy regulujące jego sprawowanie. Analizując przepisy dotyczące omawianego zagadnienia, Autorka logicznie i konsekwentnie posługuje się właściwym dla rozważania schematem: przepisy zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., w *Obrzędach chrztu dzieci, Obrzędach chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, a następnie regulacje zawarte w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego i dokumentach synodalnych. Taki schemat pojawia się w kolejnych rozdziałach pracy.

W omawianym rozdziale znajdujemy także analizę przepisów dotyczących sprawowania chrztu (dorosłych i dzieci), materii sakramentu (w tym warunki do ważności), imienia otrzymywanego na chrzcie oraz właściwego czasu i miejsca sprawowania sakramentu. Zgodnie ze wspomnianym wyżej schematem Autorka prezentując każde z wymienionych zagadnień, najpierw przybliżyła przepisy prawa powszechnego, a następnie przepisy zawarte w statutach poszczególnych synodów. O ile sam schemat jest właściwy, a prezentacja jasna i przejrzysta, o tyle brakuje analizy zagadnieniowej przedstawionego materiału. Autorka zasadniczo ogranicza się do opisu, a nawet jedynie przytoczenia, przepisów zawartych w statutach poszczególnych synodów.

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Szafarz oraz podmiot chrztu* (s. 125-174) zostały zaprezentowane, według wspomnianego wyżej schematu, przepisy dotyczące zwyczajnego i nadzwyczajnego szafarza chrztu, z uwzględnieniem szafarza chrztu osób dorosłych, oraz podmiotu tego pierwszego sakramentu inicjacji chrześcijańskiej. W tym co odnosi się do podmiotu chrztu, szczególna uwaga została skierowana na takie kwestie jak: osoba dorosła jako podmiot pierwszego sakramentu i warunki konieczne do udzielenia chrztu dorosłemu, a także przyjęcie przez niego pozostałych sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, oraz dziecko jako podmiot chrztu. Całość rozważania zamyka przytoczenie przepisów dotyczących chrztu warunkowego, dziecka podrzuconego oraz płodu poronionego.

Układ rozdziału czwartego, noszącego tytuł *Pozostałe regulacje dotyczące sakramentu chrztu* (s. 175-220), został zdeterminowany kodeksowym układem

przepisów dotyczących podejmowanych kwestii. Stąd Autorka w pierwszej kolejności przedstawiła regulacje odnoszące się do rodziców chrzestnych, następnie do stwierdzenia i zapisania chrztu w księdze ochrzczonych.

W ostatniej zaś części niniejszego rozdziału znajduje się analiza innych przepisów statutów synodalnych niemających swojego odzwierciedlenia w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 r. Zostały tu poruszone kwestie dotyczące organizowania uroczystości domowych z okazji chrztu, rocznicy tego sakramentu, praktyki kartek potwierdzających przystąpienie do spowiedzi przedchrzcielnej oraz wydania odpisu sporządzonego aktu. Całość rozważań tego rozdziału zamykają zagadnienia dotyczące konwersji i apostazji.

Na szczególną uwagę zasługuje zakończenie recenzowanej rozprawy, w którym Doktorantka przedstawiła swoje wnioski z badań oraz postulat *de lege ferenda*, by dokumenty synodalne nie były jedynie przytaczaniem przepisów prawa powszechnego, ale by w większym stopniu regulowały zagadnienia w nim nieuwzględnione. Niestety Autorka nie podaje konkretnych kwestii, które miałyby być przedmiotem regulacji w prawie partykularnym.

Biorąc pod uwagę całościową ocenę merytoryczną pracy i osiągnięcia badawcze w niej przedstawione, należy stwierdzić, iż czuje się pewien niedosyt wynikający z braku osobistej oceny Autorki rzetelnie zestawionych i zaprezentowanych przepisów poszczególnych synodów diecezjalnych. Dopiero w zakończeniu dysertacji znajduje się ich porównanie, ubogacone o osobistą refleksję Autorki. Wydaje się, że problemowe ujęcie analizowanych treści byłoby bardziej pożądane niż ich opisowe zestawienie i porównanie.

6. Wnioski końcowe

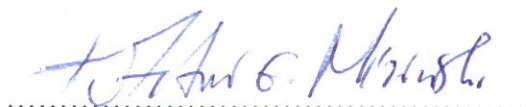
Recenzowana rozprawa doktorska mgr Zuzanny Maj jest dziełem wystarczająco dojrzałym, wartościowym, twórczym i potrzebnym. Jest ona owocem rzetelnie przeprowadzonych przez Autorkę badań z zakresu prawa kanonicznego. Posiada dobrą konstrukcję metodologiczną. Ma dobrze sprecyzowany przedmiot badań, jasno określony cel i tezę oraz właściwą strukturę. Doktorantka w przygotowaniu dysertacji wykazała się dobrym warsztatem naukowym.

7. Konkluzja

W konkluzji recenzji stwierdzam, że praca mgr Zuzanny Maj spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, o których mowa w art. 13 z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), ponieważ:

- stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego w tytule rozprawy problemu;
- problem rozwiązuje całościowo, biorąc za podstawę zakres przyjęty we wstępie pracy;
- Autorka wykazała wymagany stopień dojrzałości naukowej i trudu badawczego oraz pokazała umiejętność korzystania ze źródeł i literatury;
- wskazane w recenzji nieliczne braki merytoryczne nie umniejszają walorów rozprawy.

W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Bp dr hab. Artur G. Miziński

Warszawa, dnia 20 grudnia 2018 roku